

Protagoras (480-411 p.n.e.)

Diogenes Laertios, *Żywoty i poglądy sławnych filozofów*

Protagoras był synem Artemona, albo, jak podaje Apollodoros (w Kronice) i Deinon (w ks. V *Historii perskich*), Maiandriosa. Urodził się w Abderze, co stwierdza Heraklides z Pontu (w piśmie O prawach), który przypisuje mu również ułożenie konstytucji dla miasta Turioi. Jednakowoż Eupolis w *Pochlebcach* twierdzi, że miastem rodzinnym filozofa było Teos. Mówi bowiem tak:

Jest tam też Protagoras Teijczyk.

Protagoras i Prodikos z Keos pobierali honoraria za swoje wykłady. O Prodikosie mówi Platon w Protagorasie, że miał niski głos.

Protagoras był uczniem Demokryta (filozofa, który, jak mówi Favorinus w *Historiach rozmaitych*, nazywany był Mądrością, Sofia). On to pierwszy twierdził, że „o każdej rzeczy istnieją dwa sądy (logoi) wzajemnie sprzeczne” i pierwszy twierdzenia tego dowodził praktycznie w dyskusjach dialektycznych.

Jeden z jego traktatów zaczynał się tak: „Człowiek jest miarą wszystkich rzeczy, istniejących, że istnieją, i nieistniejących, że nie istnieją”. Dowodził też — co stwierdza Platon w *Teajtecie* — że dusza to wrażenia zmysłowe i nic poza tym i że wszystko jest prawdziwe. Inny traktat Protagorasa zaczynał się od słów: „O bogach nie mogę wiedzieć ani że istnieją, ani że nie istnieją; wiele jest bowiem przeszkód na drodze do zdobycia takiej wiedzy, że wymienię niemożliwość doświadczenia zmysłowego w tej dziedzinie i krótkość ludzkiego żywota”. Z powodu tego ustępu Ateńczycy skazali filozofa na wygnanie, a dzieła jego spalili na agorze, wezwawszy uprzednio przez herolda wszystkich posiadaczy takowych, ażeby je tam złożyli.

Protagoras pierwszy kazał sobie za naukę płacić sto min. On też pierwszy wyróżnił w gramatyce czasy, pierwszy wykładał o znaczeniu stosownego momentu, pierwszy wprowadził zwyczaj dysput dialektycznych i uczył stosowania sofizmatów w zawodach retorycznych. W dyskusjach dialektycznych nie zajmował się treścią myśli, lecz koncentrował się na samych słowach, stając się protoplastą współczesnych powierzchownych erystyków. Z tego też powodu mówi o nim Timon:

Waleczny Protagoras, mistrz w walce na słowa.

Protagoras był też pierwszym, który wprowadził innowacje do sokratycznej metody prowadzenia dyskusji. On też pierwszy — co stwierdza Platon w *Eutydemie* — stosował w dysputach argument Antystenesa, mający dowodzić niemożliwości obalenia jakiegokolwiek sądu. Wedle informacji dialektyka Artemidora on też pierwszy uczył, jak w dyskusjach odierać tezy ogólne. Jego wynalazkiem były podkładki dla tragarzy, tzw. tylai, które umieszczone na barkach ułatwiały noszenie ciężarów (mówi o tym Arystoteles w piśmie O wychowaniu); sam bowiem, jak wspomina gdzieś o tym Epikur, był kiedyś tragarzem; i wtedy właśnie zainteresował się nim Demokryt, zobaczywszy, jak zrzecznie miał związane polana, które prznosił.

Protagoras był też twórcą podziału wypowiedzi na cztery rodzaje: życzący, pytający, odpowiadający i rozkazujący (inni mówią, że wyróżniał siedem rodzajów: narrację, pytanie, odpowiedź, rozkaz,

oznajmienie, życzenie, wezwanie), i te rodzaje nazywał podstawami języka. Natomiast Alkidamas przyjmował inne cztery rodzaje wypowiedzi: twierdzenie, przeczenie, pytanie, przemówienie.

Pierwszym utworem Protagorasa odczytanym publicznie był traktat *O bogach*, którego początek przytoczyliśmy wyżej; odczytał go w Atenach w domu Eurypidesa lub też, jak twierdzą niektórzy, w domu Megakleidesa. Wedle innych informacji rzecz została odczytana w Liceum, i to nie przez samego autora, lecz przez jego ucznia, Archagorasa, syna Teodota. Na tej podstawie Protagoras został oskarżony o bezbożność; oskarżenie wniósł Pytodoros, syn Polyzelosa, jeden z członków Rady Czterystu. Natomiast Arystoteles jako oskarżyciela wymienia Euatlosa

Z pism Protagorasa zachowały się następujące:

Sztuka erystyczna

O zapaśnictwie

O naukach

O państwie

O żądzy zaszczytów

O cnotach

O pochodzeniu życia społecznego

O Życiu pozagrobowym

O niewłaściwym postępowaniu ludzi

Wykład o nakazach

Proces o zapłatę

Antylogie (w 2 księgach).

Takie oto są pisma Protagorasa. Poza tym dialog o Protagorasie napisał Platon.

Filochoros podaje, że kiedy Protagoras płynął na Sycylię, okręt rozbił się na morzu; aluzję do tego wypadku robi Eurypides w *Iksjonie*. Niektóre źródła podają, że Protagoras zginął w tej katastrofie w wieku lat dziewięćdziesięciu. Natomiast wedle informacji Apollodora Protagoras żył lat siedemdziesiąt, jako sofista nauczał przez lat czterdzieści, a w kwiecie wieku męskiego był w czasie osiemdziesiątej czwartej Olimpiady [444—441 p. n. e.]. (...)

Opowiadają, że kiedy uczeń jego, Euatlos, wytoczył mu proces o zwrot honorarium za naukę, powołując się na to, że nie wygrał jeszcze żadnej sprawy w sądzie. Protagoras oświadczył: „Jeżeli ja wygram ten proces, to będzie mi się należała zapłata z tej racji, że wygrałem, jeżeli zaś ty wygrasz, to również będzie mi się należała, ponieważ ty wygrasz sprawę”.